

Intercultural competence of international tourists forming requires necessary pedagogical, didactic and methodological tools, which could function as a complex pedagogical concept.

Certain types of games and information technologies have been suggested in this article. In addition, components of professionals' intercultural competence formation in specialty «International Tourism» have been proposed: geographic component; sociolinguistic one; social-cultural and psychological components.

The components of intercultural competence are aimed at its students' formation in International Tourism branch, which requires the promotion of theoretical knowledge for further practical use in practice. Formation of intercultural competence of students by means of gaming and IT is carried out through proper implementation of intercultural approach phases in education. This approach ensures the formation of competence in close contact with other ethnic, cultural, social, political and administrative factors; it contains a variety of educational information about the history of peoples' traditions and mentality.

Having reviewed the main problems of multicultural education, having provided analysis of studies on the intercultural competence specialists in International Tourism branch formation and having proposed four phases of the intercultural approach implementing into the process of learning by games and information technologies means, we can draw the following conclusions: interest increase and motivation of general education, the rate of formation of intercultural competence can and should be done through new forms of work and involvement in the priority direction of scientific and technical progress; tourism sphere peculiarities provide the necessity of all competencies formation, as well as the intercultural one; use of such phenomena as games and information technology promotes future professionals intercultural competence in the field of tourism, which will ensure their subsequent effective professional activity.

ЩОДО ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОРГАНІЗАЦІЙ

УДК 377.8 : 37.015

Вєлкова О.В.

В статье рассматривается проблема обогащения содержания социально-гуманитарных дисциплин в процессе формирования культуры профессионального взаимодействия будущих менеджеров организаций. Высветлены ведущие направления организации и проведения лекционных и практических занятий. Акцентировано внимание на отдельных технологиях обучения, активизирующих деятельность субъектов образовательного процесса.

***Ключевые слова:** социально-гуманитарные дисциплины, будущие менеджеры организаций, культура профессионального взаимодействия будущих менеджеров организаций.*

CONTENT OF SOCIAL AND HUMANITARIAN DISCIPLINES IN THE PROCESS OF FORMATION OF CULTURE OF FUTURE ORGANIZATION MANAGERS' PROFESSIONAL INTERACTION

Velkova O. V.

The article discusses certain problems connected with the enrichment of social and humanitarian disciplines content directed to the development of culture of professional interaction of future organization managers. Leading directions in organizing and conducting lectures and practical classes were singled out. Special attention is paid to certain technologies of study, which stimulate the activity of subjects engaged in educational process.

Key words: *social and humanitarian disciplines, future organization managers, culture of future organization managers professional interaction.*

Входження України у глобальний економічний простір супроводжується загостренням конкуренції, ускладненням проблем менеджменту. Зазначене зумовлює формування нового типу менеджерів, які мають нестандартне та стратегічне мислення і здатні до застосування сучасної філософії управління.

Діяльність менеджера включає систему відносин і взаємодій з конкретними людьми: представниками різних соціальних груп, різних рівнів професійної компетентності. Сучасний менеджер, як зазначено в галузевих стандартах освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми фахівців напрямів підготовки «Економіка і підприємство», має володіти здатністю дотримуватись загальноприйнятих норм поведінки та моралі в міжособистісних відносинах; готовністю підтримувати врівноважені відносини та уміння спілкуватися з членами колективу, здатністю працювати в міжнародному середовищі, умінням використовувати рідну та іноземну мови для забезпечення результативної професійної діяльності; умінням спілкуватися, виявляти толерантне ставлення до традицій, етнічних цінностей, звичаїв інших культур у професійній діяльності тощо. Отже, саме від рівня сформованості культури професійної взаємодії фахівців, знання особливостей професійного спілкування залежить результативність роботи менеджерів.

Як свідчать і педагогічна теорія, і освітня практика, досягнення конкурентоздатного рівня підготовки менеджера, формування у нього культури професійної взаємодії вимагає системного і послідовного підходу. В той же час, надзвичайно важливу, можливо навіть визначальну роль у цьому процесі відіграє гуманітарна парадигма освіти, спрямована на розвиток особистості майбутнього менеджера, його духовного світу через набуття етнокультурних, загальнонаціональних, загальнолюдських цінностей і формування гуманітарно орієнтованої свідомості, що забезпечує шляхи самореалізації особистості в навчально-пізнавальній та професійній діяльності.

Основи формування культури професійної взаємодії майбутніх менеджерів закладаються під час навчання у вищому навчальному закладі, оскільки саме тут відбувається їх інтенсивний цілеспрямований розвиток, становлення професійної свідомості. Сформувати зазначене без вивчення циклу дисциплін соціально-гуманітарного профілю, у процесі викладання яких здійснюється інтеграція

соціокультурного контексту менеджерської діяльності та процесуальної сфери фахової підготовки, неможливо.

Предметом уваги науковців є різні аспекти соціально-гуманітарної підготовки майбутніх менеджерів: впровадження активних методів навчання (Г. Бедуліна, А. Вербицький, О. Коротасва, О. Мирошникова, Г. Червоненко), ігрових технологій (О. Кунашенко, Дж. Ньюстром, А. Панфилова, О. Труфанова, В. Федоренко, Ж. Яворська), тренінгової підготовки (В. Пугачев, К. Торн, В. Федорчук, Л. Хазова, І. Янушевич) тощо. Проте, як показує аналіз різнопланових досліджень, зазначені наукові пошуки лише частково розкривають питання щодо змісту соціально-гуманітарних дисциплін у процесі формування культури професійної взаємодії майбутніх менеджерів організації.

Метою статті є обґрунтування авторського підходу до збагачення змісту соціально-гуманітарних дисциплін теоретичними питаннями щодо культури професійної взаємодії майбутніх менеджерів організації.

Визначити зміст соціально-гуманітарних дисциплін, реалізація якого сприятиме формуванню культури професійної взаємодії майбутніх менеджерів організації, означає, спираючись на зростаючі вимоги суспільства до управлінців, передбачити їх потребу в обсязі гуманітарних знань.

Взагалі зміст освіти є чітко окресленим колом знань, умінь, навичок і компетенцій, якими майбутній фахівець оволодіває шляхом навчання у вищому навчальному закладі або самостійно. Він містить систему наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, культуру та практичних умінь і навичок, необхідних для життєдіяльності людини та сприяє формуванню гармонійної, всебічно розвиненої особистості.

Розкриваючи структуру змісту освіти, В. Краєвський, І. Лернер включають в нього чотири елементи: знання, що є затвердженими в науці, уміння виконувати основні види діяльності, творчий досвід й досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу [4, с. 149]. Названі елементи визначають структуру змісту. Вони пов'язані між собою таким чином, що кожен попередній елемент є основою для переходу до наступного. С. Смирнов уточнює, що найважливішим елементом змісту освіти є не самі знання, а когнітивний досвід особистості як результат пізнання дійсності, законів розвитку природи, суспільства, мислення. Ця система знань про природу, суспільство, мислення, способи діяльності, засвоєння яких забезпечує формування в особистості наукової картини світу [5, с. 149].

Щодо нашого дослідження, то зміст освіти передбачає залучення майбутніх менеджерів до культури й загальнолюдських цінностей на основі моралі та законності; створення в них цілісного образу культури професійної взаємодії; розвиток гуманітарного мислення й гуманістичної позиції; пошук особистісних і культурних сенсів професійної діяльності; залучення до різних видів творчої діяльності й рефлексію власного особистісно-професійного розвитку на засадах моральності та верховенства права. Отже, моделюючи зміст соціально-гуманітарних дисциплін, ураховували, що він має базуватися на світоглядних ідеях, етичних нормах та ідеалах, бути спрямований на *формування емоційно-ціннісного ставлення* студентів до знань, усвідомлення їх як особистісної цінності, передбачення й урахування близьких і віддалених її наслідків професійної взаємодії.

Моделюючи зміст навчання, спиралися на ідеї *особистісного підходу*, який орієнтує майбутніх фахівців на усвідомлення загальнолюдських цінностей

(гуманізм, добро, порядність, толерантність), цінностей взаємодії (міжособистісної, міжгрупової) й культури, власних цінностей; розвиває особистість, її соціально-значущі якості, що відповідають запитам особистості й сприяють її самореалізації [4, с. 139-140]. Ураховували погляди Л. Журавльової, яка у докторському дослідженні зазначила, що «змістом професійної освіти менеджера освіти є професійна культура. І щоб побудувати зазначений зміст, треба «визначити ту частину культури, якою фахівці «мають» (з соціального погляду) і «можуть» (з особистісної позиції) опанувати. Тому зміст має визначатися з урахуванням, по-перше, соціальної необхідності і, по-друге, можливостей особистості [2].

Важливими виявилися ідеї інтегративного й диференційованого підходу до відбору змісту професійної підготовки, виокремлення основних понять міжпредметного характеру, а також принципи контекстного навчання.

Виходили з того, що оволодіння студентами навіть оновленим змістом однієї соціально-гуманітарної дисципліни, буде недостатнім для досягнення поставлених цілей, а саме формування в майбутніх менеджерів організації культури професійної взаємодії. Тому, у дослідженні визначальна роль відводиться оновленому змісту таких дисциплін: «Історія української культури», «Філософія», «Англійська мова (за професійним спрямуванням)», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Основи педагогіки та психології».

Таблиця 1

Оновлення змісту соціально-гуманітарних дисциплін з метою формування культури професійної взаємодії майбутніх менеджерів організації

Навчальні дисципліни	Теми, якими оновлено зміст дисципліни
Історія української культури	Взаємодія культур; діалог української та інших культур; взаємообмін духовними цінностями; толерантність, роль культури, способи набуття, збереження й передачі соціального досвіду, базисних цінностей культури
Філософія	Взаємозв'язок людини, суспільства й культури; категорія взаємодії; взаємодія духовного й тілесного, біологічного й соціального в людині; філософія активності; міжкультурна взаємодія; суб'єктність та суб'єкт-суб'єктна взаємодія; система потреб і цінностей фахівця соціономічних професій; комунікативність, діалогічність свідомості; семінар-дискусія «Технології раціональної взаємодії менеджера»; семінар-тренінг «Конструктивна взаємодія в конфліктній ситуації»
Англійська мова (за професійним спрямуванням)	Суспільство як спосіб взаємодії індивідів; механізми свідомого регулювання взаємин між суб'єктами; типи соціальної взаємодії; комунікація в управлінській діяльності; соціальні й професійні норми міжкультурної взаємодії менеджерів; стилі керівництва менеджера; комунікативні бар'єри взаємодії; управлінські ролі менеджера

Українська мова (за професійним спрямуванням)	Функції менеджменту (планування, організація, координація, мотивація, контроль) та їх реалізації під час професійної взаємодії; переговори як засіб вирішення конфліктів взаємодії; основні уміння професійної взаємодії; проведення нарад, розпоряджень, комунікативна гра «Ланцюжок мови»
Основи педагогіки та психології	Сутність свідомості, її взаємодія з несвідомим, роль свідомості та самосвідомості в поведінці, взаємодії й діяльності людей; прийоми міжособистісного спілкування; транзактний аналіз у повсякденній професійній діяльності менеджера; ціннісно-мотиваційна сфера менеджера та її розвиток; вікові, статеві, професійні особливості перцепції, умови і фактори, що впливають на точність і адекватність оцінки однією людиною іншої; вплив на сприйняття минулого досвіду, характеру взаємодій, самооцінки та особистісних якостей взаємодіючих особистостей; конфліктологія взаємовідносин та взаємостосунків менеджера

Акцентування уваги на зазначених навчальних дисциплінах зумовлено їх варіативністю, потенціалом отримання безлічі рішень, розмаїттям поглядів, які мають однаково науковий характер; змістовними можливостями щодо розкриття культури професійної взаємодії майбутніх менеджерів організацій, потенціалом щодо самоосвіти особистості, її самовдосконалення.

Оновлення змісту зазначених дисциплін з метою формування культури професійної взаємодії майбутніх менеджерів організацій передбачало наступні заходи.

Збагачення змісту соціально-гуманітарних дисциплін завдяки змістовному наповненню теоретичними знаннями щодо сутності взаємодії, професійної взаємодії, функцій та різновидів професійної взаємодії, способів впливу на партнерів під час взаємодії, технологій та правил взаємодії менеджерів, стилів керівництва, основних умінь професійної взаємодії, якими має володіти менеджер організацій; професійної культури менеджера, комунікативних бар'єрів взаємодії, управлінських ролей менеджера та ін. Ураховували погляди А.Іоффе, який стверджував: «не можна викладати одну й ту ж фізику – фізику «взагалі», металургу та електрику, лікарю та агроному...» Для агронома фізика є передусім основою агротехніки та світлофізіології, для лікаря це біофізика. Електрик з курсу фізики має почерпнути знання щодо електродів у вакуумі, напівпровідників та ізоляторів [3, с. 17]. Дані погляди є актуальними і для вивчення майбутніми менеджерами організацій суспільно-гуманітарних дисциплін, зміст яких має бути професійно зорієнтованим («моделювати предметний та соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця», а «засвоєння абстрактних знань як знакових систем накладено на канву цієї діяльності...» [1, с. 175]).

Ждючи забезпечення відповідного рівня опанування студентами змісту соціально-гуманітарних дисциплін, перетворення їх на активно діючих суб'єктів навчального процесу: організація лекційних занять має передбачати їх активізацію, діалогізацію, що спонукає до аналізу та зіставлення фактів,

доведення чи заперечення суджень, формулювання висновків та перевірки їх правильності, відкриття істини, сенсу у спільній діяльності; носити проблемний характер (викладач ставить перед студентами проблему та пропонує шляхи її вирішення, демонструючи майбутнім фахівцям зразок правильних дій). Вбачаємо, що інформація, що отримується студентами, має співвідноситися з їх індивідуальним досвідом, в результаті студент отримує можливість переоцінити себе, свої професійні можливості тощо. Значна увага має бути приділена створенню позитивної мотивації завдяки послугуванню «Я-повідомленнями», використанню елементів активного спілкування, формуванню колективних форм стосунків студентів, створенню в колективі атмосфери успіху, творчості, емоційного відгуку, мажорного стилізованого життя. Активізації мисленнєвої діяльності сприяє проведення лекційних занять в режимі презентації з використанням програми Power Point. Квінтесенцією пошукової взаємодії має стати постановка (запитання, дебати, діалог тощо) і розв'язання (припущення, гіпотези, версії, аргументації) реальних професійно спрямованих проблем.

Ураховуємо той факт, що під час проведення лекцій потреба студентів у взаємодії виникає лише тоді, коли викладач не просто вимагає від них репродуктивного відтворення змісту першоджерел, матеріалів лекції, підручника, а спонукає аналізувати: розкривати властивості, відносини, наявність протиріч, давати оцінку, узагальнювати сказане, співвідносити його з іншими проблемами.

Семинарські заняття мають носити проблемно-орієнтований характер. Ураховували погляди Л. Хазової, що на сьогодні соціально-гуманітарна освіта має мати проблемний характер, базовим принципом якого є орієнтація на самостійну роботу студентів і активні методи навчання [8]. Студенти, опановуючи основи своєї спеціальності, засвоюють не лише певну кількість знань, а й навички творчої професійної діяльності. Семінарські заняття мають носити інтерактивний, творчий характер, передбачати аргументацію студентами кожного положення, підкріплення правоти кожної тези, наведення доводів на її користь, послугування антитезами й контраргументами – протилежними поглядами на кожну обговорювану проблему, їхнє порівняння. За такого підходу викладач отримує можливість перейти від рівня елементарної взаємодії з аудиторією до евристичної (повне використання можливостей «живого» спілкування зі студентами), творчої самостійності; реалізувати потенціал вдумливої рефлексії та саморозкриття; «взаємонавчання активних суб'єктів, які чітко знають, що вони роблять, та постійно рефлектують свої дії» [6, с. 9].

Забезпечити ефективну взаємодію студентів під час проведення семінарських занять дозволяє послугування крім широковживаних (діалог, дискусія, диспут), такими методами як: «*дерево рішень*» (застосовується при аналізі ситуацій і допомагає досягнути повного розуміння причин, які призвели до прийняття того чи іншого важливого рішення, події в минулому; дозволяє студентам зрозуміти механізм складних рішень; роль викладача – заносити у колонки переваги і недоліки кожного з них; результати обговорюються, викладач порівнює отримані результати, відповідає на поставлені запитання); *структуровані дебати* (передбачає змагання між двома командами, кожна з яких має ретельно готувати свої аргументи: вирішити, які пункти, підтверджені джерелами та документами, висувають виступаючі, бути готовими до аргументів супротивників; перемога надається команді, яка більш ефективно й аргументовано довела свої позиції і спростувала протилежні), *мозковий*

штурм (передбачає формулювання навчальної проблеми, обґрунтування задачі та її рішення; експрес-розминку; «штурм» поставленої проблеми; обговорення експертами підсумків роботи груп; добір ними й оцінку найкращих ідей; повідомлення про результати «штурму» по черговості виконання чи завдання за годинниковою стрілкою; публічний захист найкращих ідей).

Доцільним є послугування *конфлікт-методом* (розроблений Л. Цой [7]), який передбачає виявлення труднощів, що виникають під час занять. Для виявлення цих труднощів використовуються *провокаційні прийоми* (наприклад, у вигляді порушення деяких етичних (професійних, соціальних) норм взаємодії, поведінки, що призводять до відхилень у поведінці – девіацій різного роду, конфліктів між соціальними групами, людьми). Реакції на ці порушення стають предметом обговорення. Даний метод дозволяє в ситуації «тут і тепер» «виявити» реальну проблему, продемонструвавши «наживо» процес порушення соціальних або професійних норм і ті наслідки, до яких це призводить. Так здійснюється самовизначення кожного учня. Чим активніше проявляє себе студент, тим вища ефективність навчання.

Особливе місце займає *семинар-тренінг* «Конструктивна взаємодія в конфліктній ситуації», метою якого є набуття нового досвіду взаємодії у професійних конфліктних ситуаціях. До завдань тренінгу можна віднести: розвиток стресостійких якостей у конфлікті, набуття навичок конструктивної взаємодії в конфліктних ситуаціях, формування рефлексивного мислення, звільнення від стереотипних уявлень, що заважають ефективній взаємодії менеджерів організацій. Отже, тренінг дозволяє вибудовувати взаємини між викладачем і студентами в конструктивному режимі.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що розкриті у статті підходи щодо оновлення змісту соціально-гуманітарних дисциплін з метою формування у майбутніх менеджерів організацій культури професійної взаємодії, реалізовано у навчальному процесі Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Викладання змісту кожної навчальної дисципліни відбувалося за логікою завдань майбутньої професійної діяльності, в контексті предметної та професійної діяльності майбутнього фахівця, забезпечуючи результати такої підготовки, які були успішно застосовані в особистій, професійній практиці.

Література:

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: метод. пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.
2. Журавлева Л.В. Теоретические и практические основы профессиональной подготовки менеджеров сферы образования: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.08 / Липецкий гос. пед. ун-т. – Липецк, 2001. – С. 18-19.
3. Йоффе А.Ф. О преподавании физики в высшей технической школе / А.Ф. Йоффе // Вестник высшей школы. – 1951. – № 10. – С. 17-18.
4. Краевский В.В. Содержание образования: вперед к прошлому / В.В. Краевский // Перемены. – 2001. – №2. – С. 128-149.
5. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии. Учеб. для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / С. А. Смирнов, И.Б. Котова, Е.Н. Шиянов и др.; Под ред. С.А.Смирнова. – 4-е изд., испр. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 512 с.

6. Петрова А.І. Формування іншомовної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності в процесі фахової підготовки: автор. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 /Анастасія Іванівна Петрова. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – 20 с.

7. Цой Л.Н. Практическая конфликтология. Книга первая /Л.Н. Цой. – М. : Логос, 2001. – 233 с.

8. Хазова Л.В. Подходы к организации преподавания социально-гуманитарных дисциплин в негуманитарных вузах /Л.В. Хазова // Социально-гуманитарные знания. – 1997. – № 3. – Режим доступа: <http://www.countries.ru/library/methoda/hazova.htm>

CONTENT OF SOCIAL AND HUMANITARIAN DISCIPLINES IN THE PROCESS OF FORMATION OF CULTURE OF FUTURE ORGANIZATION MANAGERS' PROFESSIONAL INTERACTION

Velkova O. V.

Abstract. *The articles studies the problems of the enrichment of social and humanitarian disciplines' content in the process of culture formation of future organization managers professional interaction. Determining role in the process is played by renewed content of such disciplines as "History of Ukrainian Culture", "Philosophy", "English Language for Special Purposes", "Ukrainian Language for Business", Fundamentals of Pedagogy and Psychology". The selection of these disciplines is stipulated by the following: disciplines variability, possibility to obtain the unlimited number of their solutions, variety of view points which are of the same scientific character, the intentional potential for the disclosure of culture of professional interaction of future organization managers, the potential of a person for self-education and self-perfection.*

The article describes such leading directions in organizing and conducting lectures and practical classes as stimulation, communication in the form of dialogues, development of their problem character.

Special attention is paid to certain technologies of study, which stimulate the activity of individuals engaged in educational process. Some of the technologies are: "solution tree", structured debates, brain storming, conflict-method, seminar-and-training.

Key words: *social and humanitarian disciplines, future organization managers, culture of future organization managers professional interaction.*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ: «ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ» З ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ»

УДК. 323.113+316.3

Бакланова Н.М., Паламарчук Є. В.

У статті автор аналізує основні періоди виникнення та розвитку ідеї, теорії громадянського суспільства від античного часу до сучасності. Розкриває деякі сучасні підходи до вивчення даного феномену.